

ישראל והרס העתיד הפלסטיני

סמיר זקות*

החינוך הוא אחד האמצעים החשובים ביותר לפיתוח אנושי וכלכלי של עמים ומדינות. כוחן וחוסן של מדינות – ולא פחות מכך, עתידן – תלויים ברמת הידע והפיתוח המדעי שלהן. זו אינה קביעה תיאורטית בלבד; עשרות עדויות מצביעות על חשיבות המדע וההשכלה לקידומן של מדינות. הניסיון של ארצות הברית הוא אולי ההמחשה הטובה ביותר לכך. ב-1957 שיגרה ברית המועצות את ספוטניק, הלוויין הראשון שריחף בחלל. אחרי שארצות הברית התאוששה מהזעזוע שגרמה לה ההצלחה הטכנולוגית הסובייטית, ניסו רבים מהמדענים ומהמוסדות האקדמיים שלה להתחקות אחר הסיבה לעליונות הסובייטית. הם הגיעו למסקנה ששורשי הנחיתות האמריקאית נעוצים במערכת החינוך בארה"ב, שהתבססה על הכתבה, ולא על חקירה, ניתוח וביקורת.

עדות נוספת לחשיבות החינוך כנקודת מוצא לפיתוח מוסדות מתקדמים ורמת חיים גבוהה אפשר למצוא במלזיה. מאז התמנה מהאטיר מוחמד לראש ממשלת מלזיה, ב-1981, הוא חולל מהפכה במערכת החינוך של המדינה. סגנון ההוראה ותוכניות הלימוד השתנו מקצה אל קצה ובעקבותיה תהליך זה צמחה מלזיה ונהפכה לכוח כלכלי חשוב באזור דרום מזרח אסיה.

ההכרה בחשיבות החינוך אינה נחלתן של מדינות בודדות בלבד. הזכות לחינוך זכתה למעמד בינלאומי, הוכרה על ידי האו"ם, אומצה על ידי הגופים הכפופים לו והחלה נתפסת כזכות יסוד, שמאפשרת לבני אנוש להשיג הזדמנויות נרחבות ולשפר את רמת החיים שלהם. ביסוס הזכות לחינוך גם העניק דחיפה משמעותית לקידום זכויות רבות אחרות, באופן שאיפשר התמודדות טובה יותר עם תופעות של עוינות ואלימות. כדי לקדם מגמות אלה הקים האו"ם את אונסק"ו, ארגון מיוחד העוסק בחינוך, מדע ותרבות. גם ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם והאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות הדגישו את חשיבות החינוך. מגילת האו"ם הקדישה תשומת לב מיוחדת לחינוך וקראה לחזק את שיתוף הפעולה הבינלאומי כדי לפתח אותו (סעיף 55-ב).

האו"ם הדגיש את חשיבות החינוך בפרסומיו ובהסכמים שונים. סעיף 26 בהכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם שימש בסיס לייצוב מעמדו של החינוך כזכות אלמנטרית, בהדגישו את זכותו של כל אדם לחינוך. החינוך אמור להיות – לפחות בשלבי הראשוניים והבסיסיים – חנם אין כסף, להינתן לכל ילד בכל מדינה, לכלול גם לימודי אמנות והכשרה מקצועית ולהקל על הקבלה ללימודים גבוהים באופן שוויוני ועל בסיס היכולת והמיומנויות של כל מועמד. לצד זאת, האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות הדגישה את ההכרח שבמתן כבוד מיוחד לזכות לחינוך ובהפיכתה לזכות מוגנת לפי החוק הבינלאומי והחוקים המקומיים. האמנה חיבה את המדינות לממש את הזכות של תושביהן לחינוך. בסעיפים 13 ו-14 לאמנה זו מפורטים מרכיבי הזכות לחינוך. הוועדה המיוחדת של האו"ם העוקבת אחר יישום האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות פירטה אף היא את מרכיבי הזכות לחינוך ראוי. הוועדה הדגישה את הצורך בהפיכת החינוך לנגיש לכל – ובכלל זה לבעלי מוגבלויות, לקשישים וכו'. נציבות האו"ם לזכויות האדם הטילה את האחריות ליישום הקריטריונים הללו על המדינות עצמן. מדינת ישראל ממשיכה להחזיק בשליטה אפקטיבית ברוב התפקידים המינהליים והשלטוניים בעזה, ולכן – לפי המשפט הבינלאומי ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי – היא נושאת באחריות להיבטים חיוניים של חיי התושבים, ובהם החינוך. אחריות זו הולכת ונעשית ברורה יותר ככל שישאל מניחה מכשולים החותרים תחת מאמציהם של גופים מקומיים שונים להגן על זכויות האדם ולקדם.

בהתחשב בכל אלה נדרשת ישראל – בהיותה הכוח הכובש בשטחים הפלסטיניים, כולל רצועת עזה – לכבד את הזכות לחינוך ולביסוסו בקרב האוכלוסייה הפלסטינית הנתונה לשליטתה. אבל העובדות מוכיחות כי במציאות קורה ההיפך המוחלט.

באמת זו נוכח כל מי שעוקב אחר הפעולות שנקטה ישראל, שהיתה להן נגיעה כלשהי לחינוך בשטחים הפלסטיניים הכבושים. מעקב קרוב גם מגלה באילו אמצעים השתמשה ישראל כדי לפגוע במערכת החינוך של הפלסטינים. מאז פרוץ האינתיפאדה ב-28 בספטמבר 2000, כוחות ישראלים הרגו, בפלישות צבאיות ובהפצצות מהאוויר, מאות תלמידים. לפי הנתונים שאסף מרכז אלמזאן לזכויות האדם, מאז פרצה האינתיפאדה נהרגו 770 תלמידים ותלמידות ברצועת

* סמיר זקות הוא רכז יחידת עבודת השטח במרכז אלמזאן לזכויות האדם, עזה

עזה, שהם 30% מכלל ההרוגים בידי חיילי צה"ל ברצועה. אפילו דגל האו"ם המונף מעל בתי הספר של סוכנות אונרופ"א (סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים פלסטינים של האו"ם) לא הצליח להגן על התלמידים שלמדו בהם. כך נהרגו בידי חיילים רע"דה עדנאן עבד אל-מועטי אל-עצאר (בת 9), גדיר גיבר חסין אבו מחימר (בת 10) ונוראן איאד ערפאת דיב (בת 11). גם התלבושת האחיזה לא עזרה לאימאן אל-המאס (בת 14), שנרצחה בדרכה לבית הספר. כוחות הכיבוש טמנו מוקשים בצד דרך המשמשת תלמידי בית ספר. אחד המוקשים התפוצץ ב-22 בנובמבר 2001 והרג ארבעה ילדים בני משפחה אחת. לפי אותם נתונים, מאז החלה האינתיפאדה הופצצו ונהרסו 106 בתי ספר, אוניברסיטאות וגני ילדים. לפי הנתונים שבידי מרכז אלמיזאן, שבעה ממוסדות החינוך האלה הוחרבו כליל.

כוחות הכיבוש לא הסתפקו בהריגת תלמידים בבתי ספר וסטודנטים באוניברסיטאות, בהריסת מוסדות חינוך ובהערמת קשיים על העברת ספרי לימוד המודפסים בגדה המערבית אל הרצועה – צעד שמנע מהתלמידים להשיג ספרים אלה לפרקי זמן שונים בשבע השנים האחרונות. בנוסף לכל אלה מנעו כוחות הכיבוש מהסטודנטים תושבי רצועת עזה הלומדים בגדה או בעולם הערבי להגיע לאוניברסיטאות שלהם.

מדיניות זו החלה עם פרוץ האינתיפאדה, אך הוסלמה באורח חסר תקדים בתקופה האחרונה. ההסלמה מורגשת בעיקר מאז 14 ביוני 2007, היום שבו הטילה ישראל סגר הרמטי על רצועת עזה ושיללה לחלוטין את זכותם של תושבי הרצועה לבוא ולצאת בשעריה.

כוחות הכיבוש אף מנעו מ-670 סטודנטים הנמצאים ברצועת עזה לצאת להשלמת לימודיהם בארה"ב, אירופה, ירדן, מזרח אסיה ומקומות אחרים. ההסלמה הישראלית עלתה מדרגה נוספת כשממשלת הכיבוש החליטה, ביום רביעי 19 בספטמבר 2007, להכריז על רצועת עזה "ישות עוינת". מאז אותה הכרזה הוחמרו עוד יותר ההגבלות המוטלות על תנועת הנוסעים מתוך הרצועה ואליה ובטלו כל הנסיעות שבאמצעותן יכלו הסטודנטים לצאת את רצועת עזה דרך מעבר ארז או מעבר אל-עוג'א, וממנו למצרים.

ישראל עומדת מאוחדת מאחורי שלילת זכויותיהם של הפלסטינים. מדיניות זו לא נשארה בידיהם של מקבלי ההחלטות הפוליטיות, הצבאיות והביטחוניות בלבד, אלא גלשה אל המישור המשפטי. בג"ץ הכשיר את שלילת זכותם של הסטודנטים הפלסטינים ברצועת עזה להגיע אל האוניברסיטאות, לאחר שדחה עתירה שבה ביקשו לצאת את הרצועה כדי ללמוד באוניברסיטאות שלהם (ראו בג"ץ 11120/05, חמדאן נגד אלוף פיקוד הדרום).

בנוסף לכך "נתקעו" ברצועת עזה מאות תלמידי בית ספר בגילאים שונים, שבאו לבקר שם עם הוריהם בתחילת החופש הגדול. האפשרות לשוב לבתיהם נשללה מהם וכך ניצב סימן שאלה מעל יכולתם להשלים את שנת הלימודים הנוכחית. תלמידים אלה אינם רשומים בבתי ספר ברצועה והוריהם נמנעו מלרשום אותם שם, מתוך תקווה שיורשו לחזור לבתיהם.

תיאורים אלה מלמדים על התנערותה של ישראל ממחויבויותיה לפי המשפט הבינלאומי ההומניטרי ודיני זכויות האדם, שלפיהם עליה לכבד את זכותם של הפלסטינים לחינוך הולם ולא לפגוע בתהליך החינוכי. הנתונים מעוררים ספק גדול בדבר כנות כוונותיה של ישראל. הצעדים הישראליים עלולים להתפרש כחתימה בלתי נלאית להריסת עתידם של הפלסטינים ברצועת עזה בפרט ובשטחים הכבושים בכלל, כדי לשמר את נחיתותם של הפלסטינים בתחום הכלכלי והפוליטי. באופן זה, גם אם הישות הפלסטינית תזכה בעצמאות, היא לא תוכל להשתחרר מהלפיתה הישראלית. איך אפשר לפרש אחרת את פינוי רצועת עזה מכוחות הצבא ומהמתנחלים ואת ההכרזה על התנערותה של ישראל מאחריותה לחייהם של תושבי הרצועה, בעוד שלמעשה ישראל ממשיכה לשלוט שליטה מוחלטת בחייהם של הפלסטינים בעזה ואף מוסיפה לפגוע בחינוך ובמוסדות החינוך שם בדרכים שפורטו לעיל?

כל העוקב בעיניים אובייקטיביות אחר המתחולל בעזה עד עצם היום הזה, יגיע למסקנה הבלתי נמנעת שישראל נושאת באחריות להריסת עתידם של הפלסטינים.